

ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ КОНСТАНТИ ТА ПРОБЛЕМИ ЗАЛУЧЕННЯ ДОРΟΣЛИХ ДО ІНШОМОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Резюме

У статті проаналізовано низку питань, пов'язаних з лінгвокультурним спадком народу, що втілений у мові, що може як сприяти міжкультурній комунікації, так і бути чинником, ускладнюючим спілкування. Наведено приклади типових мовленнєвих ситуацій спілкування в режимах: українська мова — англійська.

Ключові слова: етнокультурна спільнота, лінгвокультурна спадщина, менталітет, міжкультурна комунікація, часо-просторові величини.

Summary

The article deals with cross-cultural communication problems arising from peculiarities in coding the information in the mother tongue of the language bearers as the representatives of a certain ethnic and cultural mentality — type, national group.

Key words: ethnic and cultural community, lingual-and-cultural heritage, mentality, crosscultural communication, time-and-space units.

Кожна мова як феномен духовного характеру відбиває світогляд носіїв цієї мови — тих, хто усвідомлював і накопичував знання про довкілля та своє місце в ньому, кодував здобуту інформацію мовними, мовленнєвими та екстралінгвістичними засобами, передавав її прийдешнім поколінням — спадкоємцям мови. Мова втілює й відбиває особливості менталітету етносу, бо в ній сконденсовані аксіологічні, морально-етичні, юридичні, релігійні, політичні та інші погляди людей, що формувалися на засадах національної свідомості. Українство пройшло довгий шлях розвитку, неодноразово захищаючи мечем і словом свою Батьківщину. Випестована віками мова з її мелодійністю, широкою палітрою різноманітних лексичних та граматичних засобів — це спадок, який ми дістали від пращурів і яким пишаємося.

Мова — це не тільки “дзеркало національної культури”, як помітили Є.М.Верещагін та В.Г.Костомаров [1:17], але й соціально-психологічні характеристики народу. З одного боку, мова — це пам'ять людей та їх досвід, з іншого — це живе створіння народу, що розвивається й змінюється так само, як народ — носій мови. Через мову народ навчився передавати духовні здобуття: теоре-

тичний та практичний досвід, знання, а також висловлювати свої емоції, припущення і спостереження, що стосуються як реальних, так і нереальних об'єктів дійсності: ось чому в мові співіснують такі різні за фактуальністю лексичні засоби, як “стіл”, “дерево”, “хата”, “мавка” (нереальна істота з українського фольклору), “джерело муз” (вигадане джерело, вода з якого дає поетичне натхнення, якщо її випити) тощо.

У слові використовуються можливості як зорового й тактильного, слухового, так і поліфакторного плану. Слово містить можливості впливу на всі наші чуттєві канали зв'язку з дійсністю. Почуття чи враження від слова так само усвідомлюються нами, як і ті, що здобуваємо безпосередньо від контактів з навколишнім середовищем: “*Ідуть дощі. Холодні осінні тумани клубочаться угорі і спускають на землю мокрі коси*”[4:25]. Ми бачимо осінь, зображену М.Коцюбинським, відчуваємо холод туманів, чуємо звук від падіння крапель дощу, бачимо воду, що струмками біжить й дзюркоче. Перед очима постають клуби низьких важких хмар, з яких все ллється вода, неначе сльози, наводячи сум... Створений автором образ настільки реальний, настільки переконливий, що навіть не помічаємо, що картину змальовано не пензлем — словом. Образи ґрунтуються на конкретно-чуттєвих переживаннях дійсності, тих враженнях, що дають наші почуття.

Навряд чи хтось замислювався над тим, що в мові народу відбито етнокультурні засоби та прийоми кодування усіх типів інформації (фактуальної, модальної, прагматичної, чуттєвої тощо). При цьому, засоби й прийоми однієї мови можуть бути унікальними (притаманними тільки цій мові), а можуть бути тотожними тим засобам та прийомам змістокодування, що існують в інших мовах. Так, і в українській, і в англійській мовах є активні та пасивні конструкції: *Вони нагородили його орденом — They awarded him with the order. Він був нагороджений орденом — He was awarded with the order*, де англомовна людина зіткнеться з труднощами так само, як і коли їй буде потрібно усвідомити й перекласти речення з дієприкметниками, що закінчуються на *-но*: *людину вбито, порушено справу* або з медіальним станом дієслова (*двері зачиняються*). У той же час українцеві здаватимуться дивними, навіть чудернацькими англійські речення: *He was operated on 2 days ago; the doctor*

will be sent for через те, що крім пасивних конструкцій вжито прийменники не так, як це робиться в українській мові (пор.: *його прооперували 2 дні тому; за лікарем буде послано*).

Ціннісна картина світу, що притаманна народові і створена ним завдяки мові, засобами мови, відбиває найсуттєвіші погляди, ідеї, уявлення загалом щодо глобальної поведінки, а також одиничних актів поведінки як у типових, так і у екстраординарних обставинах. Саме через це ми можемо говорити про певні константи народу, що відбиті ним, перш за все, у рідній мові, а по-друге — у колективно-репрезентованих екстралінгвістичних засобах, як-то: міміка, пантоміміка, парафонічні чинники й показники інтенцій, експресії, модальності, імперсональних актів поведінки, тощо. У мові певного етносу закодовано загальносеміотичні явища, що й роблять цю мову унікальною. “Мовна система сама по собі завжди достатня для того, щоб внутрішніми засобами виразити будь-який мисленнєвий зміст, навіть почуття волевиявлення та різні емоції” [3:7]. Ще й досі існує точка зору (яку ми не розділяємо) про те, що українські традиції та звичаї так само, як і мова, зовсім не віковічні. Так, наприклад, як зазначали деякі грецькі та арабські письменники, Київська Русь до самого Середньовіччя була дикою окраїною цивілізованого світу [2:5,7:9]. Якщо це так, чому ж ця “окраїна” хутко увійшла до кола європейських країн зразу ж після прийняття християнства? А це було X сторіччя, коли де-не-де в Європі та Азії панували варварські закони та звичаї! Аж до татарської навали наша держава була однією з найрозвиненіших в світі! Звісно, у середньовіччі прискорилося формування ментальності українців як етносоціальної групи, проте ще за часів Трипільської культури було усвідомлено, укладено, обґрунтовано норми суспільного життя, а на генетичному рівні закріплено тереневі, притаманні українцям характеристики й особливості менталітету [6:117]. Більше того, у ті далекі часи, як свідчать дослідники [5,7], проявилася тенденція більшого розвитку правої півкулі мозку. А це зумовлювало превалювання емоційного світосприйняття над логічним. Може, ці археологічні знахідки на антропологічному рівні пояснюють притаманну українцям емоційність, мрійливість, креативність, товарицькість?

У мовній картині українців подані як об’єктивні, так і суб’єк-

тивні моменти, що фіксують ментальність через соціально-історичну свідомість народу. Коли ми зіставляємо картину світу, що утворена різними етносоціальними групами, розуміємо, що базові концепти, поняття досить часто не збігаються, більше того — мають різні ознаки та характеристики, частотність та комбінаторні можливості. Скажімо, “доба” для українця — звичайна одиниця виміру часу, що дорівнює 24 годинам, щоб передати поняття “доба” англійською мовою, треба вжити “*day and night*” (день і ніч), бо еквівалентної одиниці часового протяжіння не існує. Для англійської мови типовими є модальність, безперсональність висловлювань, розвинена система темпоральних характеристик дієслова. Проте українська мова багата на концепти, що тяжіють до символізму, на узгоджені означення, звертання з денотативними суфіксами, сильні афіксальні джерела. Кожен список можна продовжити, бо названі особливості мов не вичерпують усіх, що існують. Коли людина має спілкуватися з носієм іншої культури, вона стикається з певними об’єктивними труднощами, які здебільшого зумовлені унікальністю цієї мови. Дорослій людині, у якої сформована і мовна картина світу, і стратегії розумової діяльності, складніше і вивчити новий код змістокодування та декодування (мову), і засвоїти чужі концепти, поняття тощо.

Ми вважаємо, що оскільки зараз в Україні намітилася тенденція гуманізації навчання в цілому, приділяється увага навчанню іноземної мови, то організаторам навчання, вчителям слід більше уваги приділити залученню широких верств населення до нової культури. Це означає зміщення акцентів на мовленнєву поведінку. При цьому слід дотримуватися правила про те, що в кожного народу є типові лінгвістичні й екстралінгвістичні засоби спілкування в усіх сферах комунікації: навчання і гри, охорони здоров’я і відпочинку тощо [8:54], яких і треба навчити наших співвітчизників, щоб спілкування іноземною мовою було для них не тільки засобом поновлення інформації професійного характеру, але й безмежним джерелом здобуття знань про культуру іншого народу.

1. Верещагин У.М., Костомаров В.Г. Язык и культура. — М., 1990.
2. Гудзий Н.К. История древней русской литературы. — М., 1956.

3. Колшанский Г.В. Соотношение субъективных и объективных факторов в языке. — М.,1975.
4. Коцюбинський М. Вибрані твори. — К., 1974.
5. Огієнко (Митр. Іларіон) Українська культура. — К., 1985. — 2 вид.
6. Радевич-Винницький Я. Україна: від мови до нації. — Дрогобич,1997.
7. Русанівський В.М. Єдиний мовно-образний простір української ментальності// Мовознавство. — 1993. — №6.
8. Скалкин В.Л. Коммуникативные упражнения на английском языке. — М.,1983.

Н. Р. Григорян, Н. Ю.Міллер

ПРОСОДИЯ АПЕЛЯТИВНИХ ТЕКСТІВ В УКРАЇНСЬКІЙ І АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

Резюме

Стаття присвячена вивченню просодії апелятивних текстів в українсько-му та англійському мовленні.

Ключові слова: текст, українська мова, англійська мова, просодія.

Summary

This article deals with the investigation of prosody of the texts of appeal in Ukrainian and English speech.

Key words: text, Ukrainian language, English language, prosody.

Основний зміст апелятивного типу тексту полягає в тому, що емітент дає можливість зрозуміти реципієнту, що він спонукає його до висловлення своєї думки стосовно чого-небудь (вплив на думку) або здійснення певної дії (вплив на поведінку). Апелятивна функція може бути виражена такою парафразою: *Я (емітент) закликаю тебе (реципієнта) висловити свою думку (позицію) або здійснити певну дію*. Основними видами текстів з апелятивною функцією є: прохання, наказ, переконання, пропаганда. Апелятивна функція може сигналізувати експліцитно за допомогою таких перформативних дієслів як *закликати, приписувати, наказувати, просити, радити, рекомендувати, питати, клопотати, вимагати, доручати*.

Грамматичним індикаторам апелятивної функції відповідають:

1. Наказовий спосіб, що вживається в рекламних слоганах.
2. Інфінітивні конструкції. Інфінітив через свою короткість і простоту найбільш часто зустрічається в інструкціях щодо обслуго-